SAUDIYA ARABISTONI VA POKISTON HAMKORLIGIDAN MAKKA KELISHUVIGACHA

Shohruh Raxmonov

Diniy qumita bosh mutaxassisi

Annotatsiya: Saudiya Arabistoni, Turkiya va Pokiston o'rtasida 7-avgust kuni imzolangan Makka kelishuvi Isroil uchun murakkab muammolar tug'diradigan muhim voqeadir. Shartnomaning to'liq matni e'lon qilinmagan bo'lsa-da, ommaviy axborot vositalari xabarlariga ko'ra, unda o'zaro mudofaa bandi - " bir kishiga hujum qilish barchaga hujumdir " bandi mavjud. Shunday qilib, kelishuv musulmon dunyosidagi eng qudratli uchta davlatni bog'laydigan xavfsizlik asosini yaratadi: mintaqaviy kuch va NATO a'zosi; Ikki muqaddas masjidning qo'riqchisi va dunyodagi eng yirik neft zaxiralarining bir qismiga egalik qiluvchi; va musulmon dunyosidagi eng yirik an'anaviy harbiy kuchga ega, yadroviy qurol bilan jihozlangan davlat. Turkiya tashqi ishlar vazirining so'zlariga ko'ra , kelishuvdan oldin ikki yildan ortiq muzokaralar bo'lib o'tgan va 2025-yil sentabr oyida Pokiston va Saudiya Arabistoni o'rtasida imzolangan mudofaa shartnomasiga asoslangan edi. [1]

Kalit so‘zlar: Makka kelishuvi, hamkorlik, mintaqa, chuqurlik, xavfsizlik, geosiyosiy, og‘irlik, xalqaro,

Аннотация: Соглашение в Мекке, подписанное 7 августа между Саудовской Аравией, Турцией и Пакистаном, является важным событием, способным создать сложные вызовы для Израиля. Хотя полный текст соглашения не был опубликован, согласно сообщениям средств массовой информации, оно содержит положение о взаимной обороне — принцип

«нападение на одного является нападением на всех». Таким образом, соглашение формирует основу безопасности, объединяющую три наиболее влиятельных государства мусульманского мира: региональную державу и члена НАТО; хранителя двух священных мечетей и обладателя одних из крупнейших в мире запасов нефти; а также государство, обладающее крупнейшими в мусульманском мире традиционными вооружёнными силами и ядерным оружием. По словам министра иностранных дел Турции, переговорам, предшествовавшим заключению соглашения, предшествовали более двух лет переговоров, а само соглашение основывается на договоре о взаимной обороне, подписанном между Пакистаном и Саудовской Аравией в сентябре 2025 года. [1]

Ключевые слова: Мекканское соглашение, сотрудничество, регион, глубина, безопасность, геополитический, вес, международный.

Abstract: The Mecca Agreement, signed on August 7 between Saudi Arabia, Türkiye, and Pakistan, represents a significant development that could create complex challenges for Israel. Although the full text of the agreement has not been made public, according to media reports, it includes a mutual defense clause based on the principle that “an attack on one is an attack on all.” Thus, the agreement establishes a security framework linking three of the most powerful states in the Muslim world: a regional power and NATO member; the custodian of the Two Holy Mosques and a country possessing some of the world’s largest oil reserves; and a nuclear-armed state with the largest conventional military force in the Muslim world. According to the Turkish Foreign Minister, more than two years of negotiations preceded the agreement, and it was based on a defense pact signed between Pakistan and Saudi Arabia in September 2025. [1]

Keywords: Mecca Agreement, cooperation, region, depth, security, geopolitical, weight, international.

Kirish: Yaqin Sharqdagi mintaqaviy keskinlik kuchayib borayotgan bir paytda, 2025-yil sentabr oyida mintaqaning geosiyosiy manzarasini o'zgartirgan dramatik voqea yuz berdi. 9-sentabr kuni Isroil Qatar poytaxti Dohaga kutilmaganda havo hujumi uyushtirdi va AQSh vositachiligida sulh taklifini muhokama qilish uchun yig'ilgan Hamasning yuqori lavozimli rahbarlariga qarshi hujum uyushtirdi. Hujum natijasida Hamas a'zolari va Qatar xavfsizlik xizmati xodimi kabi olti kishi halok bo'ldi, bu mintaqaviy va xalqaro miqyosda g'azabga sabab bo'ldi va Qatarning AQShning yirik harbiy bazasi joylashgan mamlakat sifatidagi suverenitetini qo'pol ravishda buzish sifatida keng qoralandi. Bu voqea shunchaki harbiy operatsiya emas edi; u an'anaviy mintaqaviy chegaralardan tashqariga chiqadigan Isroilning keskinlashuvidan dalolat berdi va arab va musulmon davlatlarini 15-sentabr kuni Dohada favqulodda sammit chaqirishga undadi.

Ushbu sammitdan so'ng, aniqrog'i, 2025-yil 17-sentabrda Saudiya Arabistoni valiahd shahzodasi Muhammad bin Salmon Bosh vazir sifatida va Pokiston Bosh vaziri Muhammad Shahboz Sharif Strategik o'zaro mudofaa shartnomasini (SMDA) imzoladilar. Bir davlatga qarshi har qanday tajovuz boshqa davlatga qarshi tajovuz deb hisoblanishini belgilovchi ushbu kelishuv o'nlab yillar davom etgan tarixiy hamkorlikning cho'qqisini ifodaladi. [2]

Ikki mamlakatning geografik joylashuvi ularga Qizil dengiz va Arabiston ko'rfazidan Arabiston dengizi va Hind okeanigacha bo'lgan hududga ta'sir ko'rsatishning noyob qobiliyatini ham beradi.

Strategik jihatdan aytganda, "Saudiya Arabistoni-Pokiston" hamkorligining har qanday uyushgan kengayishi biron bir tomonga qarshi qaratilmaydi, balki tobora

murakkablashib borayotgan va o'zgaruvchan xalqaro muhitda yanada barqaror mintaqaviy muvozanatni o'rnatishga qaratilgan kengroq tendentsiyani aks ettiradi.

Daslab bu ikki davlatning kelishuv ahamiyati uchta asosiy omil bilan ta'kidlangan.

Birinchisi, energiya bozorida va global ta'minot zanjirlarida davom etayotgan o'zgarishlar bo'lib, bu yerda Pokiston Fors ko'rfazini Markaziy Osiyo va Xitoy bilan bog'laydigan strategik yo'lakni tashkil qilishi mumkin.

Ikkinchidan, mintaqaviy xavfsizlik muhitidagi tez o'zgarishlar ikki tomon o'rtasidagi mudofaa va xavfsizlik sohasidagi hamkorlikni har qachongidan ham muhimroq qiladi.

Uchinchi o'zgaruvchi - bu xalqaro munosabatlarning an'anaviy doirasidan tashqariga chiqadigan ko'p o'lchovli sherikliklarni qurish tendentsiyasining ortib borayotgani.

Shu nuqtai nazardan, mudofaa sanoati, dengiz xavfsizligi, oziq-ovqat xavfsizligi, infratuzilma investitsiyalari, texnologiyalar va qayta tiklanadigan energiya kabi hamkorlik uchun istiqbolli sohalar paydo bo'lmoqda.[3]

Masalan: Ushbu hamkorlik ikki mamlakat o'rtasidagi noyob kuchli tomonlarning bir-birini to'ldirishiga asoslangan. Saudiya Arabistoni Yaqin Sharqdagi siyosiy va iqtisodiy og'irlik markazini ifodalaydi va global energiya bozorlarida barqarorlikning asosiy kafolati hisoblanadi. Bundan tashqari, Saudiya Arabistoni eng so'nggi qurol tizimlari bilan jihozlangan zamonaviy armiyaga ega va Ikki Muqaddas Masjidning qo'riqchisi sifatida shubhasiz ma'naviy qonuniylikka ega bo'lib, unga Islom olamiga yetakchilik qiladi. Aksincha, Pokiston rivojlangan raketa arsenaliga va keng jangovar tajribaga ega katta armiyaga ega bo'lgan yagona Islom yadroviy kuchi sifatida ajralib turadi. Arab dengiziga qaragan geografik joylashuvi unga muhim strategik chuqurlikni ta'minlaydi, Arabiston ko'rfazini Janubiy Osiyo va Hind okeani bilan bog'laydi va shu bilan ittifoqning muhim yuk tashish yo'llarini ta'minlash qobiliyatini oshiradi.[4]

Shu munosabat bilan 2026 yil 7-avgust kuni imzolangan Makka kelishuvi esa yuqoridagi so‘zlarimizning axamyatini yangi kurinishga olib kelmqda.

2026-yil 7-avgustda Pokiston, Turkiya va Saudiya Arabistoni Qirolligi (SAQ) o'zaro mudofaa shartnomasini imzoladilar , unda uch davlat "bir kishiga qarshi qurolli hujumni hammaga qarshi hujum sifatida qabul qilish" majburiyatini oldilar. Makka mudofaa shartnomasining ahamiyati shundan dalolat beradiki, ushbu uch tomonlama shartnoma neft eksport qiluvchi yetakchi davlat - SAQ, NATOning ikkinchi eng katta armiyasi - Anqara va Yaqin Sharq, Janubiy Osiyo va Yevropadagi uch mamlakatni qamrab oluvchi yagona musulmon yadroviy qurolga ega davlat - Pokistonni birlashtiradi. Birgalikda, bu uch armiya qariyb 1,4 million faol harbiy xizmatchi, 3400 ta samolyot, 6000 ta tank va 340 dan ortiq dengiz kuchlarini birlashtirgan katta harbiy blokni tashkil qiladi va mudofaa shartnomasini Yaqin Sharq va undan tashqaridagi strategik landshaftga ta'sir ko'rsatadigan eng muhim geosiyosiy rivojlanish sifatida mustahkamlaydi. Ushbu uch tomonlama kelishuvning barcha tomonlari shartnoma hech bir davlatga qarshi emasligiga va shartnomaning mohiyati faqat mudofaa xarakteriga ega bo'lishiga, faqat tashqi tajovuzga qarshi to'siq bo'lib xizmat qilishiga va mintaqaviy tinchlik va xavfsizlikni izlayotgan boshqa birodar davlatlar uchun ochiq bo'lishiga sodiqdirlar. [5]

Makka kelishuvi Turkiya tashqi siyosatida: bir-birini to'ldiruvchi imkoniyatlarga asoslangan mintaqaviy xavfsizlik ittifoqlarini qurishga qaratilgan sifat jihatidan o'zgarishni aks ettiradi. Bayraktar kabi dronlar, harbiy kemalar va elektron urush tizimlari kabi ilg'or mudofaa sanoatiga ega Turkiya texnologik va operatsion tajribani taklif etadi. Saudiya Arabistoni moliyaviy resurslar, o'sib borayotgan harbiy-sanoat kompleksi, Islom dunyosidagi siyosiy salohiyat va energiya resurslarini ta'minlaydi, Pokiston esa o'zining keng harbiy tajribasi va Islom dunyosidagi yagona yadroviy kuch maqomiga hissa qo'shadi. Rasmiy bayonotlarga ko'ra, kelishuv biron bir

aniq davlatni nishonga olmagan holda qo'shma mashqlar, qo'shma mudofaa ishlab chiqarish va terrorizmga qarshi kurashda muvofiqlashtirishni kuchaytirishga qaratilgan. Ushbu asos Turkiyaning NATO a'zoligi va Islom mamlakatlari bilan o'sib borayotgan aloqalar tarmog'idan foydalanib, o'z ta'sirini an'anaviy chegaralaridan tashqariga kengaytirish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Janubiy Osiyoda Turkiyaning o'sib borayotgan roli uning Pokiston bilan chuqur hamkorligida yaqqol ko'rinib turibdi, bu esa Makka kelishuvi bilan mintaqaviy muvozanatga ta'sir ko'rsatadigan strategik o'qga aylandi. Anqara va Islomobod uzoq vaqtdan beri yaqin harbiy va iqtisodiy aloqalarga ega bo'lib kelmoqdalar, jumladan, MILGEM sinfidagi kemalar, dronlar va vertolyot dvigatellari bo'yicha hamkorlikni o'z ichiga olgan ko'p milliard dollarlik mudofaa shartnomalari. Uch tomonlama kelishuv bilan ushbu hamkorlik kengroq to'xtatuvchi tizimning bir qismiga aylanadi, bu Turkiyaga Janubiy Osiyo masalalariga, jumladan, Hindistonga qarshi muvozanatni saqlash va Islom Hamkorligi Tashkilotiga ta'sir ko'rsatishni o'z ichiga olgan bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Turkiya Pokistonning harbiy tajribasidan va Markaziy Osiyo va Hind okeaniga ko'prik sifatidagi geografik joylashuvidan foyda ko'radi, Yevroosiyo savdo yo'llariga alternativ sifatida O'rta yo'lak loyihasini qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu kelishuv, shuningdek, iqtisodiy va rivojlanish sohasidagi hamkorlik uchun istiqbollarni ochadi, chunki Saudiya Arabistoni investitsiyalari Turkiya-Pokiston qo'shma sanoatini rivojlantirishi mumkin, bu esa Anqaraning resurslar, energiya va xavfsizlik bo'yicha shiddatli raqobat bilan ajralib turadigan Janubiy Osiyo dinamikasida asosiy o'yinchi sifatidagi mavqeini yanada mustahkamlaydi.[6]

Turkiya nuqtai nazaridan, Isroil-Gretsiya-Kipr bloki Anqaraning bevosita manfaatlari to'qnashadigan sohada harbiy va siyosiy hamkorlik tarmog'ini tashkil etayotganini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi.

Ushbu ma'lumotlar Anqaraning Saudiya Arabistoni va Pokiston bilan hamkorlik qilishdan erishgan strategik yutuqlarini ko'rsatadi; Turkiya o'zini NATO va Vashington hamda Yevropa bilan munosabatlari tomonidan cheklangan G'arb mudofaa tizimlariga garov sifatida qolishdan uzoqlashtirmoqda, unga manevr qilish uchun ko'proq imkoniyat beradigan va uni siyosiy bosimlardan himoya qiladigan ko'ndalang o'qli ittifoqlar tarmog'ini yaratishga harakat qilmoqda. [7]

Bu yerda yana bir muhim strategik imkoniyat mavjud: Makka kelishuvi shunchaki qo'shma mudofaa shartnomasidan mudofaa integratsiyasi uchun kengroq asosga aylanishi mumkin.

Agar bu sodir bo'lsa, natija shunchaki uch mamlakatning harbiy qudratining oshishi bo'lmaydi. Bu, shuningdek, qurol bozorini, ayniqsa musulmon dunyosida va oxir-oqibat global miqyosda o'zgartirishga qodir mintaqaviy mudofaa sanoati bazasini yaratishi mumkin.

Pokistonning yadroviy oʻlchami kelishuvning eng nozik elementlaridan biridir. Bu, albatta, ittifoq Saudiya Arabistoni yoki Turkiya uchun avtomatik ravishda yadroviy soyabon beradi yoki Pokistonning yadroviy qurollari rasman kelishuvning bir qismi degani emas. Biroq, har qanday mudofaa ittifoqida yadroviy davlatning mavjudligi toʻxtatuvchi hisob-kitoblarni oʻzgartiradi. Potentsial raqib nafaqat jang maydonida joylashtirilgan kuchlarni, balki ittifoq tayanishi mumkin boʻlgan strategik chuqurlikni ham hisobga oladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, Pokistonning kelishuvda shunchaki mavjudligi keng koʻlamli urushni koʻzlayotgan har qanday dushman kuch uchun xavf tugʻdiradi.[8]

Bu uchlikka qarshi asosiy kuchlar: Turkiya-Isroil munosabatlari 2013-yil 7-oktabr voqealaridan beri keskinlikning kuchayishi bilan ajralib turdi, bu ikki mamlakat Suriya, Sharqiy O'rta yer dengizi va Afrika shoxida ta'sir uchun kurashmoqda. Isroil

Somaliland kabi hududlarda o'z mavqeini mustahkamlamoqda, shu bilan birga Turkiya-Saudiya-Pokiston ittifoqining o'sib borayotganini o'zining mintaqaviy mavqeiga tahdid sifatida ko'rmoqda. Hindiston, o'z navbatida, Turkiya-Pokiston hamkorligini Janubiy Osiyodagi manfaatlariga to'g'ridan-to'g'ri qarshilik deb biladi, ayniqsa Islomobodning imkoniyatlarini kuchaytirish sifatida qabul qilinadigan Turkiya-Pokiston mudofaa hamkorligini hisobga olgan, Hindiston o‘zida xavotir sezmoqda.

Makkadagi uch tomonlama kelishuv Isroilning Hindiston, Gretsiya, Kipr va boshqa davlatlarni o'z ichiga olgan qarshi ittifoqlarni tuzish haqidagi chaqiriqlarini tezlashtirdi, bu Isroil Bosh vaziri Benyamin Netanyaxu ilgari sunniy va shia o'qlariga qarshi turish uchun "olti tomonlama" ittifoq deb atagan edi. Bu Turkiya bilan, ayniqsa, Suriya va Sharqiy O'rta yer dengizida keskinlikning chuqurlashishiga hissa qo'shadi, bu yerda ikki mamlakat ta'sir uchun kurashadi va Isroilning harakatlari Anqaraga to'g'ridan-to'g'ri harbiy xabarlar yuboradi. Bu o'q Saudiya Arabistoni-Isroil munosabatlarini normallashtirish jarayonini murakkablashtiradi, chunki u Ar-Riyodni Tel-Aviv bilan yaqinlashishga qarshi bo'lgan Anqara va Islomobod bilan mudofaa munosabatlariga bog'laydi va shu bilan Isroilni strategik alternativ sifatida Hindistonga ko'proq tayanishga majbur qiladi. Shu bilan birga, Hindiston Turkiya yoki Saudiya-Turkiya yo'laklariga alternativ sifatida Isroil orqali o'tadigan Hindiston-Yaqin Sharq-Yevropa iqtisodiy yo'lagi (IMEC) kabi loyihalarni qo'llab-quvvatlaydi va shu bilan Isroilning global logistika markazi sifatidagi mavqeini mustahkamlaydi.[9]

Xulosa: Makka kelishuvining avvalgi ittifoqlarga nisbatan eng o'ziga xos xususiyati shundaki, u uch mamlakat o'rtasidagi yuqori darajadagi o'xshashlikka emas, balki ularning farqlarining bir-birini to'ldirishiga asoslangan.

Har bir mamlakatning o'z hisob-kitoblari, manfaatlari va Eron, Hindiston, Isroil, Qo'shma Shtatlar, Rossiya va Xitoy bilan turlicha munosabatlari mavjud. Shunga

qaramay, uch davlat mudofaa shartnomasini imzolash uchun o'z manfaatlari o'rtasida yetarli umumiylik borligini tan oldilar.

Bu o'z-o'zidan ahamiyatlidir. Xalqaro munosabatlarda mamlakatlar ittifoq tuzish uchun hamma narsada kelishib olishlari shart emas; ular uchun ma'lum sohalardagi hamkorlik yolg'iz ishlashdan ko'ra ularning manfaatlariga ko'proq xizmat qiladi degan xulosaga kelish kifoya.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. **https://www.inss.org.il/publication/mecca-agreement/**
2. **https://eurasiaar.org/%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%83%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D8%A7%D9%84/**
3. **https://democraticac.de/?p=110059**
4. **https://mohammedbnsalman.com/saudi-pakistan-joint-defense-agreement-2/**
5. **https://cscr.pk/explore/themes/defense-security/mecca-defence-pact-and-the-question-of-an-islamic-nato/**
6. **https://eurasiaar.org/%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9-%D9%85%D9%83%D8%A9-%D9%88%D8%AA%D8%AD%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B0-**

%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D9%83%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%AA/

7. https://www.middleeasteye.net/news/turkey-says-muslim-countries-concerned-israel-greece-cyprus-alliance?utm_source=chatgpt.com

8. https://www.sunnafiles.com/86153-2/?utm_source=chatgpt.com

[1] https://www.inss.org.il/publication/mecca-agreement/

[2] https://eurasiaar.org/%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%83%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86%D9%8A-%D8%A7%D9%84/

[3] https://democraticac.de/?p=110059

[4] https://mohammedbnsalman.com/saudi-pakistan-joint-defense-agreement-2/

[5] https://cscr.pk/explore/themes/defense-security/mecca-defence-pact-and-the-question-of-an-islamic-nato/

[6] https://eurasiaar.org/%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9-%D9%85%D9%83%D8%A9-%D9%88%D8%AA%D8%AD%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B0-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D9%83%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%AA/

[7] https://www.middleeasteye.net/news/turkey-says-muslim-countries-concerned-israel-greece-cyprus-alliance?utm_source=chatgpt.com

[8] https://www.sunnafiles.com/86153-2/?utm_source=chatgpt.com

[9] https://eurasiaar.org/%D8%A7%D8%AA%D9%81%D8%A7%D9%82%D9%8A%D8%A9-%D9%85%D9%83%D8%A9-%D9%88%D8%AA%D8%AD%D9%88%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%86%D9%81%D9%88%D8%B0-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D9%83%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%AA/